

Es te író voltál, Munk Artur, a legtöbb, ami alkotó ember lehet.

De az írónak is van több fajtája. Van, akinek a munkáján jobban, van akinek a munkáján kevésbé kell elmélyednie az olvasónak. Vannak, akik a történelem titkait tárják fel az olvasó előtt és van, akiknek képzelete elviszi az olvasót a jövő század sejtelmeibe. És, többek között, van, kevés, ebből van a legkevesebb, van író, aki a világ legnagyobb kincsét, a mosolyt hozza a gondterhelt ember házába. Aki néhány szavával órákra, napokra fel tudja deríteni a kedvét vesztett, elcsüggedt embert. Van, ebből van a legkevesebb, van, aki kacagást tud varázsolni az emberek ajkára. Azt mondják, hogy az ilyen író a világ legnagyobb jótévője.

Ez voltál te, Munk Artur, a mi vidékünön, fél évszázadon keresztül.

Az olvasó legnagyobb jótévője.

Két kézzel, számolatlanul szórta valaha hétről-hétre az újságok hasábjairól humoros történeteid gyémántkincseit, melyeket talán ép-

pen most fogunk összeszedni, mikor többet nem játszatsz káprázatos csillagszóróiddal, de amelyek biztosítják neked az örök életet.

Furcsa játéka a véletlennek, hogy sok-sok évvel ezelőtt, mikor az első világháborúból hazajöttél, a te hangod altatott el engem, akkor fiatal gyereket egy súlyos operáció előtt. Az volt a te első működésed a világháború után. Te szoritottad arcomra az éteres maszkát és én most is hallom a hangodat, hogy ismétellem utánad, hogy: 1, 2, 3, 4... és álomba ringattál.

Ez az én életem első búcsúztatója... amikor most neked kell téged álomba ringatnom.

Hosszú, békés, nyugodt álomba. Úgy is mint író társad, úgyis, mint olvasó. Thurzó után te vagy a második, aki innen elköltözött és talán Dante világában most már megkezdhetitek annak a kis írói körnek a megalapítását, amelynek előbb-utóbb mi is tagjai leszünk. Előre mentél, de itt hagyta számunkra életem tapasztalatait, álmaid feljegyzéseit, derűd soha nem múló mosolyát, egész a viszontlátásig... Én pedig az írók és olvasók nevében neked ezt: „Köszönöm addig is.”

Regény a forradalom optimizmusáról

A forradalmak vetik fel a legizgalmasabb, a legmélyebb a legemberibb emberi problémákat. Olyankor nemcsak egy társadalom szülési görse ráng át az embereken: minden embernek külön-külön is, ilyen vagy olyan módon, részt kell vennie, cselekvő módon bele kell avatkozni ebbe a véres és mégis annyi bizalommal és bizakodással teli vajudásba, amélkül, hogy osztálya és kicsi emberi világa fenntartásait meg kellene tagadnia, ha ellensége a forradalomnak, és fenntartás nélkül kell belevetnie egész életét, ha akarója az újnak, vágyója az eljövendő szebb, emberibb igazságoknak. Az emberi problémák minden ilyen válsága újra és újra felveti az ember társadalmi és egyéni kérdéseit, újra arra kényszerül mindenki, hogy felülvizsgálja léte eddigi alapjait, cselekvése és magatartása normáit, újra meghatározza helyét az új koordinátarendszerben, egyszerűen, mert minden addigi norma semmissé vált, az értékek új mértéket kapnak, öröknek hitt igazságok devalválódnak és a gúnyolt, kipellengérezett, megcsúfolt és kitagadott, üldözött erények egyszerre dicsfényként lobogják körül az embereket. Különös, addig nem látott, vagy észre nem vett embertípusok jelennek meg, betöltik a keletkezett vákuumokat, szenvedélyük, cselekvésük forralja, izítja környezetüket; erényeik, emberi értékeik egyszerre általános érvényűekké válnak, új társadalmi erkölcsöt teremtenek, annak az osztálynak erkölceit, amely bízva elhivatottságában, engedelmeskedve a társadalmi fejlődés vastörvényeinek, új világot akar teremteni a régi és rommá vált azelőtti helyett. Ennek a bizakodásnak a neve pedig optimizmus: a forradalom, a forradalmiság optimizmusa.

Sinkó Ervin egész életművét, szépírói munkásságát e bizakodás ábrázolásának szentelte. Nincs írónak, aki ennyire és ilyen mértékben ennek az egy hatalmas élménynek áldozná minden írói képességét. A legjellemzőbb sinkói magatartás éppen e tény felismerésével válik tökéletesen érthetővé. Nála a forradalom emberi élmény és művészi feladat, tegyük hozzá: a legma-

gasabbrendű írói feladat egyszerre. Hite, világnézete és íróvága alapul ezen a tényen. A világtéremtés mámore ragadja magával, és nincs számára ezután más, nagyobb és méltóbb téma. A legmélyebb emberi mélységek nyílnak így meg és az emberi alkotó kedv tornyosuló hullámai magasodnak előtte. Ha van Sinkó szépírói munkásságával kapcsolatban valami izgatott, akkor éppen a forradalom szerepének és hatásának felismerése az. Azt hiszem ritka író egyéniségében találkozott össze ennyi harmóniával a lázadás és az íróvága, mint éppen Sinkónál. Idegenkedhet nehézveretű mondataitól, reflexív essay-stilusától az olvasó, de nem tagadhatja le egy pillanatig sem, hogy hatalmas élményekbe merülhet, ha túltezi magát ezeken a látszólag elutasító, elidegenítő és elriasztó akadályokon, legyőzve kényelemszeretétét. Sinkó is, akárcsak Proust vagy Faulkner, nem kíméli az olvasóját (vajjon Balzac kímélte-e?), nem könnyíti meg az olvasást sem a felszínes gondolat, sem a könnyed, briliáns stílus. Nemcsak a gondolatok áradata, hanem a fegyelmé merevült élmény is az akadályok legyőzésére kényszeríti az olvasót. Természetesen Sinkónál is, akárcsak a többi ilyen természetű írónál, ez a magatartás semmiesetre sem mondható tudatos elzárkózásnak az olvasóval szemben. Az író és stílusa annyira egy Sinkónál, hogy ezt lényeg legbensőbb ilyen megnyilvánulásának kell tartanunk, annál is inkább, mert Sinkó, a pompás marxista gondolkodó és tanulmányíró az irodalomról alkotott felfogásában sem térhet le az egyénisége megszába útról.

Az élményei fontosak, amelyeket el kell mondania, művészi formába kell öntenie, hogy megmaradjanak, így is, a művészet külön törvényeiben élve, az utókor emlékezetében. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azonban azt aényt sem, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy Sinkónak sikerült megoldania az irodalom (vonatkozik ez a jugoszláv irodalom felszabadulás utáni szakaszára elsősorban) akuttá vált problémáját: a forradalmat a regény magasabb

követelményei szerint ábrázolni, emberi módon emberi lényekről, emberi problémák összetevőjeként tárgyalni. Sinkónak sikerült a forradalomról minden romantika és páthosz nélkül emberi hangon, emberi közelségből, emberek perspektívájával és perspektívájából beszélni. Sikerült neki művészetként (és lehet-e ezen a téren más is művészet?) a forradalom kérdéseit emberi kérdésekként taglalnia. Ezek az elvieké-
 tőbb elvi és gyakorlati kérdése volt és az ma is, így túlnőnek azokon a kereteken, amelyeket Sinkó regényével kapcsolatban elmondhatnánk éppen azért, mert nem egy regény a példa, az írói munka egyik legnagyobb problémája az irodalomnak mai és közelmúlt szakaszában. Külön kell beszélnünk erről Sinkó regényével kapcsolatban, mert Sinkó munkásságában szerencsés megoldását találjuk éppen ennek a kérdésnek. Hogy Sinkó regénye jó példája e probléma sikerült írói megoldásának, azt nemcsak az író mély marxista, forradalmi és a forradalomból táplálkozó szemléletének tudhatjuk be, hanem, amint már jeleztük, a nagyszerűen ábrázoló és szerkesztő írói képesség szerencsés összetalálkozásának is tulajdoníthatjuk.

Mióta mai értelemben vett regényeket írunk, azóta a regény és a forradalom irodalmi problematikája állandóan napi irodalmi kérdés, szerkesztési, ábrázolási, politikai, világnézeti probléma. Jókai éppen úgy megoldási lehetőség e téren, mint Flaubert, Eötvös József, France, Solohov, Hemingway, Davicsó, Csószics, Gorki vagy Sinkó Ervin. A forradalomhoz való közeledés ezer útja nyílik meg a legfelületesebb retrospektív pillantása is. Lényegében azonban két alapproblémára egyszerűsíthetjük le e gazdag változatokat. Az írók jórésze kívülről közelíti meg problematikáját. Sinkó azon kevesek közé tartozik, akik megpróbálták a forradalomból kiindulva objektívizálni a különben lírai hevületű emberi körülményeket. Sőt Sinkó tovább megy, azt vizsgálja, hogy hogyan tükröződik a forradalom a magánember lelkitükrén, hogyan válik a magánember, a tökéletesen individuálissá kalapált ember forradalomra. Azt a pillanatot le-
 si meg, amikor ez a folyamat végbermeg; és legnagyobb alkotói megvalósítását éri el, ezt a forradalomra és a forradalom embereire nézve oly döntő pillanatot. Ezért nehéz regényében e két tényezőt különválasztani, és ezért válik minden írása, különösen pedig az Optimisták, ilyen jellegű legjobb alkotásunkká.

Az Optimisták minden mondanivalóját, emberi, forradalmi hevét néhány ember hordozza, kikben a lázadás emberi feladatát, emberi egyéniséggé nőtt, kik ezt forradalomná, társadalmi tetté, világrengető tényvé változtatták emberségük hatalmas energiáival. Bennük öszpontosul a kor, a törekvések, a vágyak bennük burjánoznak. Természetes tehát a hősök gazdag skálája e műben. Nemcsak számbeliségükre gondolok. Egyéniségük mélységére, jellemük differenciáltságát kell elsősorban hangsúlyoznunk. És Sinkó éppen itt van elemében. A bőséges epikus áradás, a lélekelemzés finom érzéke, a pompásan árnyalt elemző és ábrázoló-képesség itt, az ilyen problémák megvalósításában ülnek diadalukat. Mert a legnehezebb talán a forradalmat így egyénisítetten ábrázolni. Az egyénisítésnek is azonban határai vannak. A regény természetéből következik, hogy nem Kun Béla vagy Szamuely regénybeli szereplését várja az olvasó. Az irodalom kollektív tudata mélyebb és hatalmasabb, mint hogy a neves történelmi hősöknek

szenetlen oldalakat. Tolsztoj ilyen értelemben kivétel és nem Móricz a szabály. A névtelen hős, a társadalmi, politikai harcok névtelenje az, akit az irodalom magáénak vall. Sinkó regénye itt is szép példa. Milyen pompásan érzékelteti, hogy a magyar október és az utána következő hónapok nem csak Kún Béla és a többi neves forradalmár forradalma, hanem a névtelen milliók, kik Kúnékat is felszínre dobták, maguk teremtvé maguknak vezérlő csillagokat.

Ebből következik aztán, hogy Sinkónak a forradalom, konkrétan az ezerekilencszáz-tizenkilences magyar proletárforradalom, erkölcsi, etikai probléma, amelyet hősei a maguk emberi módján a tisztaság és a becsületesség magasságába emeltek. Ezért lesznek valóban emberek-ké, a forradalmat csináló és forradalomszülte emberekké. Így érthető csak az optimizmusnak az áradása, amely le tudja győzni a vereséget, a megpróbáltatást is, így tűnik el az a pillanatnyi féltreértés a cím és a regény elolvasása után támadt keserű és kissé gúnyos érzésű ellentmondás is, és így válik a „hivatalból optimizmus” általános érvényű emberi érzéssé, a jövőbe vetett hitté, amely túl tud nőni pillanatnyi vereség és kiábrándulás sorozatán mindent elsöprő hatalmas lendületként.

Ez az az erkölcsi alap, amely nélkül Sinkó hősei aligha léteznének. Enélkül Czinner Erzsí Antigone-természete vérszegény aszkétizmussá sorvadna, Báti és a nyomorék hadfi Kozma György becsületes önfeláldozása észtelen és céltalan önmészárlássá fajulna. Sinkó művészte hatalmas emberi és történelmi távlatot feszít hősei mögé és harmonikus egységbe sorítja a hősök és a történelem, ember és erkölcs, emberség és forradalom széthúzó erőit. Czinner Erzsí egy modern Antigónéja egy új kor küszöbén és a változások ellentmondásaiban küzdő proletáriátusnak. Aligha tagadhatnánk meg tőle az antik hősök fennkölt erkölcsét és kikalapált egyéniségét, amely nem fél és nem átal a sorssal is, ha kell, szembeszállni. Ez magyarázza meg a sztrájkktörő Kóczian megtérését és példamutató életét, Kozma György hirtelen céllal és az addigi tehetetlenséget felváltó aktív tevékenységgel megtelő sorsát, Báti kétkedéssel és szenvedéssel, tévedéssel és skrupulusokkal teli életét, amely le tudja győzni egy vesztésre ítélt forradalom minden hibájából és gyöngeségéből származó kedvtelenséget.

Antik tragédiák harsogó küzdelme folyik itt embereken és emberek között. Báti úgy mozog, olyan érzésekkel rakottan hordozza életét, mint a Salamiszra készülő görögység valamikor. Ami megrészegíti, az a bátorság, amellyel ki merte hívni a sorsot, ujjat mert húzni egy új, igazabb társadalomba vetett hittel az állandónak látszó régi ellen, amely még addig mindig talált módot és eszközt, hogy féket vessen a kitörni próbálkozó emberi indulatoknak. Sinkó azonban jól tudja, hogy az emberi indulatok sohasem ideákban (de azokban is!), hanem embereken, a szó leghétköznapibb értelmében vett és így értelmezett embereken testesülnek meg. Itt az egyik legnagyobb erénye. Meg merte látni és meg merte mondani, hogy a forradalom, ebben az esetben a sikertelen tizenkilences magyar, a forradalom sorsa az azt csináló emberek karakterén és hibáin is múlik. Ennek a forradalomnak hibái az embereké is, de maga a forradalom mindig túlnő és a jövőbe fvel függetlenül a pillanatnyi megvalósulások szerencsés vagy szerencsétlen előmenyeitől és megvalósulásától. Különben abszurdum lenne forradalmárnak lenni,

optimistaként szenvedni el a vereségeket és győzni le a gyöngeséget és az emberi gyarlóság ezzel járó következményeit. A kapitalista társadalom világosan meghúzta a határt és mindenki tudja ki hová tartozik. De nem lehet és nem szabad tagadni az embert a határon innen és túl, az embert, aki bár vágyta és akarta a forradalmat együtt izzóan és hevülően feszítve és feszülve a növekvő tömegek emelkedő öntudatával, meghököl és megijed, amikor tennie kell, amikor bekopogtat hozzá a forradalom gyakorlata is.

Sinkó így emberi oldalára fordítva a társadalmi fejlődés hibáit és a konkrét forradalom valóságos tényeit, mélyen emberi hatásokat ér el regényében. Események, történeti tények nyomán és azokból bontakoznak ki hősei, szinte azok szülik a Kozmák és Batick milliőit, majd életük ismét újabb tények és események indítékai válnak: Sinkó művésze az ilyen ábrázolásnak, stílusa pedig hű tükrök és alázatos kísérője az írói munkának esszészerűségével, tanulmányjellegével. Ez Sinkó íróságának egyéni veretéhez tartozik, éppen úgy, mint ahogy Sinkó tulajdonsága az az őszinte igazmondás is, valóság-

feltárás is, amelyet e regényben találunk. A magyar forradalom (amelyről különben eddig még nem hallottunk őszinte szót és tárgyilagos értékelést) minden lényeges hibája felbukkan a műben. De ez a tárgyilagos helyzetfeltárás egy pillanatra sem csökkenti a mű értékét és jelentőségét. Az áradó optimizmus feltör, a bizalom, a hit a forradalom, a proletariátus végső céljait illetően, melyet egy vereség még nem tud semmissé tenni, és diadalmas hittel hirdeti az emberek ember voltát, az igazságért folyó harc gyönyörűségét.

Mély és sokrétű regényt kaptunk Sinkó Ervintől, mely minden olvasáskor új problémák, új igazságok, az emberi erkölcsök új tárházának felfedezését teszi lehetővé gazdag gondolati és érzelmi skálájával. Eppen ezért jelentős (ha kisse túlzásnak is tekintjük Román Rolland ismert nyilatkozatát e regényről) e mű, nemcsak irodalomelméleti megvalósulásaival, hanem emberi és erkölcsi, politikai mondanivalójával is.

BORI IMRE

Sulhóf József: Varázsvessző

Sulhóf József regényének három jugoszláv fiatalember a hőse, akik a maguk egyéni vérmérsékletével ugyan, de mégis együttesen képviselik a hadifogoly típusát, a háborúból szabaduló új világban, a békés Európában reménykedő lelkes embert. Ez a három volt katona a német hadifogságból nem térhet mindjárt vissza hazájába, a szabadulás örömét ott próbálják kitombolni egy kis szerelemben, kíváncsi és kalandos utazgatásokban a romjaiból eszmélő Európa nyugati térfelén, valahol Németország, Hollandia, Belgium és Páris között, s így lesznek nemcsak tanul, de hősei is a háború epilógusának. Egyikük véletlenül tudomást szerez a legvőzött nemzetiszocialisták földalatti szervezkedéséről s ezzel kezdetét veszi egyrészt a három fiatalember regényes kalandja, másrészt az az izgalmas és az egész nyugati világot egyidőre gondbaejtő küzdelem, melyet a győzteseknek kell megvívni a leverett démonizmus utolsó kísérteivel: a hitleristák ellenállási mozgalmának embereivel.

Ez a harc már nem lövészárkokból, légi csatákban és reguláris egységekben folyik, hanem zenés lokálokban, népes utcák forgatagában s polgári családok tűzhelye mellett, de keményebb és könyörtelenebb a háborúnál.

Ezt a háborzongató és ezernyi témába szerteágazó anyagot, a háborúutáni kornak ezt a dokumentumát egy filmen láttuk már, — s tegyük mindjárt hozzá: nem a legjobb filmekben, — az irodalomban talán Sulhóf regénye fogja össze először. A Varázsvessző tehát két pillérre támaszkodik: a megtörtént eseményekre és a képzelet játékára. S mindjárt előjáróban meg kell állapítanunk, hogy a valóság és a képzelet ebben a regényben sohasem válnak el egymástól, a cselekmény egyöntetűsége az íróknak ezen a vidéken szokatlan mesterségbeli erényeit dicséri. A mű tehát nem vajdasági regény. Akárhol megírhatták volna és ilyen formában, ennyire a nagyközönség felé fordulva, aligha írták volna meg bárhol jobban. A kalandregénynek megvannak a maga sémái és Sulhóf azokat kitűnő érzékkel kezeli, mindig ébren tudja tar-

tani az olvasó érdeklődését anélkül, hogy regényének cselekménye, meséjének bonvolítása a bűnügyi történetek trivialisában fulladna. A hiteles adatokból vett grand guignol épül bele a regény szerkezetébe s így nemcsak egy élvezhető és izgalmas, de előremutató és szándékában roppant tanulságos korrajzot kapunk.

Persze, az íróknak a cselekmény szálainak vezetése fontosabb volt, mint alakjainak közvetlenebb és részletesebb ábrázolása: az ilyenfajta írásmód nem időzhet el emberi részleteknél, mert kívülről szemléli anyagát s az életet, ha azonban valami mégis zavarja az olvasót ebben a regényben, hát az éppen az a felismerés, hogy az író nem a kalandregények kisigényű mestereinek a soraiból való. Egy mű jelentőségét nem a téma teszi, hanem a megírás. Dosztojevski a Bűn és Bünhődés témáját olcsó kalandregénynek tervezte s korának egyik legmonumentálisabb alkotása került ki a keze alól, mindenesetre egy olyan mű, amely egészen új lehetőségeket adott az irodalomnak.

Sulhóf József elbeszélői készsége, elegáns mértékkel tartott hangja ott figyelmezteti az olvasót, hogy nem igazi kalandregény-íróval van dolga, ahol a cselekmény megengedi a szerző számára a szubjektív vallomást s mintegy céljától függetlenül egy-egy pillanatra feltárja a maga emberi vágyvilágát, esendőségét, álmait. Ott tehát, ahol az írás több, mint mesterség, fölényesség az anyag és az olvasó fölött; ott ahol nem a mese lendületét fokozza, hanem a mélyebbről jövő hangokra hallgat. S ilyen rész nem egy van a regényben. Már az a tény is, hogy a regény főhősét, Ivánt, minduntalan a maga tükröképéből rajzolja, a művészi exhibíció szükségét érezteti. Nem az a fontos itt, hogy mennyi volt az elképzelt mese Topolcsanin Iván kalandjaiban s mennyit élt át maga az író, hanem az, hogy a történet logikus vezetésén túl is él valami a regényben, kicsit talán megfoghatatlanul, olykor idegenül a maga környezetében, de mégis mindig visszavonhatóan: az író küzdelme önmagával.